

CSÍKMENASÁGI NÉPSZOKÁSOK

Czinegéné Károly Anna

I. Csíkmenaság földrajzi fekvése, rövid története

Csíkmenaság (Armășeni) a Román Szocialista Köztársaságban, Harghita megyében fekszik, a régi Csík megye egyik legkeletibb községe. A megyeszékhelytől (Miercurea-Ciuc) délre haladva, az alcsíki medencében, a Fisák patak völgyében 49 község terül el, közöttük Csíkszentgyörgy. Közigazgatásilag ehhez a mintegy 6 ezer lakost számláló községhez tartozik Bánkfalva és Menaság is. Az előbbi község több *tízes*ből áll: Ittkétfalva, Simonszeg, Altízes, Patakfalva, Martonos. Csíkmenaság is több *tízes*ből áll: Újfalu, Alszeg, Középszeg, Felszeg,¹ Pottyand.

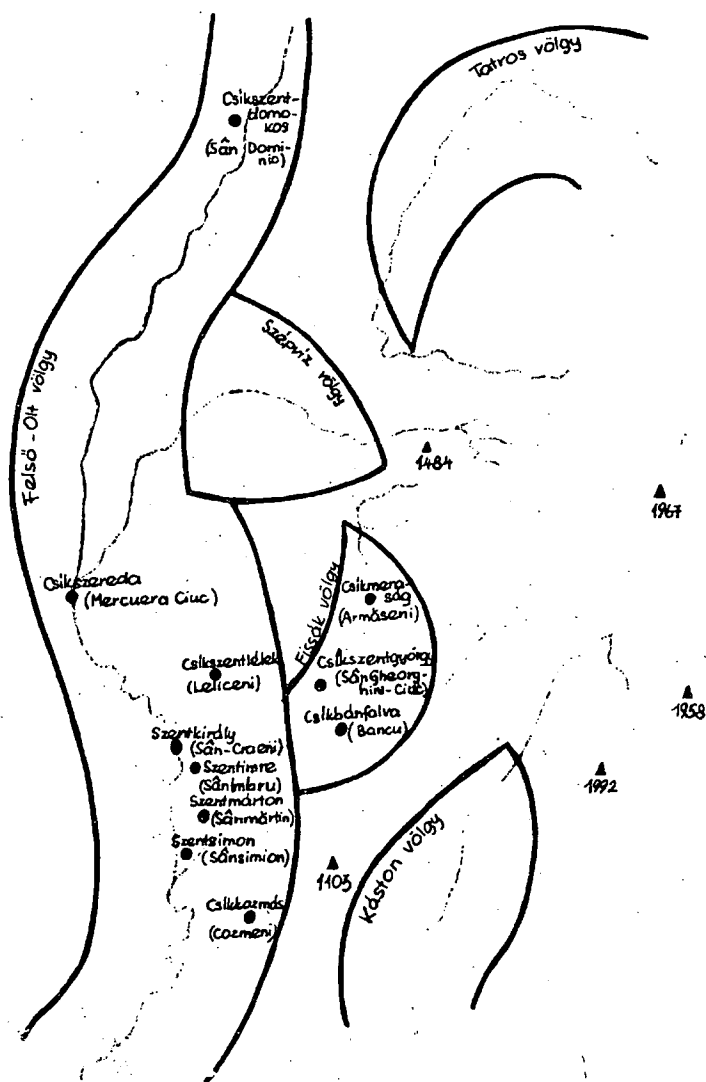
VENCZEL JÓZSEF így ír az alcsíki medencéről: "Menaság Pottyand nevű tízeséből a hegyre kaptatunk fel, s elhagyva a tulajdonképpeni alcsíki részt, a kopár agyag hátton nyugatnak vesszük utunkat. Hajdan itt községek álltak: Rakottyás, Tompád, Monyasd; ezeknek nyomuk sincs ma."²

E hajdani községek valóban nem léteznek már, de Tompádra ma is eljárnak kászálni a menaságiak. Itt található egy borvizes-forrás is, a *tompádi borvíz*.

A falu nevének etimológiája máig ismeretlen, bár tudunk néhány feltételezésről. Elsőként azt említem, amit maguktól a menaságiaktól hallottam. Régen lovat tartottak, lótenyésztéssel foglalkoztak. A ménesről kapta nevét a falu: *ménes ág* > *ménéság* > *Ménáság* > *Menaság*. Ezzel párhuzamosan magyarázzák a szentgyörgyi patak nevének keletkezését. Ott (ti. a patak

¹ A Középszeg elnevezést már nemigen használják. Inkább Felszegnek mondják a középszegi részt is. E megkülönböztetésnek a farsangi mulatságnál jutott fontos szerep, mert ott funkciója van a tízesek szerinti felosztásnak.

² VENCZEL JÓZSEF, 1980. 31-32.

mentén) a *fias ág* volt, és ebből lett a *Fisák*.³ Egyik adatközlőnk így mondotta el:

"Hát tulajdonképpen nem Mėnaság, hanem mėnes ág. Hogy itt mėnes lovakat tartottak. Az előgygeink a hegytetőkről bėjöttek, s itt laktak a fėlszántott területeken, met előb viz ált álitólag, s hogy lovakval, lótenyésztéssel foglalkosztak. A mėn lovak vótak itt, a fiasok pedig a Fisák mentén, Fisák vőgyibe."

ORBÁN BALÁZS, a Székelyföld kitűnő ismerője utal arra a föltevésre, amely *Menaság* nevét a "*mėlnđsság*"-tól származtatja.⁴ Valóban terem erdei málna a levágott fák helyén (a csutakok között). A *-ság* képző viszont a magyar nyelvben földrajzi névként egy-egy nagyobb tájegységet, területet jelöl (ld. Nyírség, Ormánság, Hajdúság, Jászság, Kunság). KISS LAJOS ezt írja: "A *Mėnaság* hn. olyan összetétel, amelynek előtagja a víz- és helységnevekben gyakori m. *mėnes* (<: *mėn* fn.)... A *Csik*- névelem a vidékre utal."⁵ A *-ság* utótag értelmezéséhez szóba hozható még a *Ság* helynév magyarázatára született vitatott etimológia: "*ság* köznév 'domb, erdős magaslat, erdő' megjelölésére."⁶

Írásos adatok hiányában nem bizonyíthatjuk, de ötletként fölvetődhet az, hogy egy IX. századi görög szent, *Menas* ~ *Mėnsz* nevéből alakult ki a falu neve. A közeli Csíksomás védőszentje volt *Menas*. E föltevéshez szükséges, hogy

³ ORBÁN BALÁZS leírásában *Fissák* patak, *Fissák* völgye olvasható.

ORBÁN BALÁZS, 1869. II. k. 38, 40.

Pottyand népetimológias elnevezéséről szóló hagyomány. "Az őrő ember, aki le akart települni a faluba, őra a részre jött, ahol a kicsi csegettyű van, a pottyandi csegettyű, amiről a népdal is van. Állítólag egy Bakó nevű ember költözött ide előre. Mėktelepedett, őtána jőttek, benésztek a hėgyről s meglátták, hogy egy ember oda van telepedve s monták egymásnak: no, ezek ős jól odapottyának." (10)

⁴ ORBÁN BALÁZS, 1869. II. k. 40. Lapalji jegyzetben.

⁵ KISS LAJOS, 1980. 164.

⁶ KISS LAJOS, 1980. 552. Összevethetők a *Bakonyság*, *Győrság*, *Ipolyság*, *Karancsság*, *Rėtság*, *Simaság*, *Tápióság* táji jelölésekkel.

történetileg igazolódjon a két község között a szoros gazdasági és társadalmi kapcsolat. Mindenesetre megfontolandó, hogy a környékbeli községek (Csíkszentdomonkos, Csíkszentgyörgy, Csíkszenttamás, Csíkszentimre) nevében szintén egy-egy szent neve található.

A falu nevének kiejtésével kapcsolatban megemlítenéd, hogy Csikménaság ~ Csikmenaság változatokkal találunk. Az előbbi formát rendszerint írásban használják, vagy a lakosok, akik nemigen jártak a faluban, s csak írott forrásokból ismerik. Ebben rejlik a különböző kiejtés magyarázata. A menaságiak ugyanis manapság *ē* hangot ejtenek. Az eredeti kiejtés *ē* hanggal történt. Ezt régebben *e* betűvel írták át, ma inkább *e*-vel, ha ti. a fonetikus különbségtől eltekintenek.

A kutatóra sok munka vár itt. Föltáratlan a falu története, a műemlék-templom múltja. Annyit tudunk, hogy a templom szentélye gótikus, rozettás freskóit pedig a menyezetet díszítő pajzsocskák alapján Anjou-korabelinek ítélik. Románkori maradványok még korábbi építményről tanúskodnak. Oltára 1543-ból való. A templomon kívül megemlítenéd műemlék még az Adorján-ház. Két szobájában feliratos gerenda látható. Az egyikén latin nyelven ez olvasható: "Hand domum tecit emericus Adorian cum suo uxore ane Miklós anno 1791 4.-ta Iuly." Magyar nyelvű felirata: "Ez házat építette újra Adorján Emre : feleségével Fazekas Therizsiavöl : 1835-dik esztendo : julius 16-dikára." A házhoz tartozó székelykapu 1828-ban épült.

A lakosság történetéről följegyezték, hogy 1603-ban 307 ember halt meg pestis és éhínség miatt, s csak 378-an maradtak éleben. A falu és népe hányatott történelméről még néhány adalék. "E falu őse Monyasd, mely a mostani menasági oldal felett volt Tompád, Rakottyás és Csécsénd falvakkal egyetemben, de a falvakat a török, tatár és labanc hordák fölégették. Legkésőbb Monyasd pusztult el. Ezt 1705. okt. 30-án Akton és Draven osztrák ezredesek égették fel. Helyei-

ken ma kaszáló és szántóföldek vannak."⁷

Másfél évszázad múlva, 1870-ben Alszeg leégett, csak a malom épülete maradt épen, ahol meghúzódhattak a házukat, otthonukat elvesztő emberek.⁸

Menaság régi családai (ősfamiliái): Okos, Dánel, Csedő, Tompos, Göte, Bende, Köne, Márton, Ferencz, András, István, János, Incze.

Pottyand törzsekös családai: Erdély, Szennyes, Adorján, Dánel.

Végül egy tréfás népi vers Menaságról és a környező falvakról:

Kicsi Pottyand mennyország,
Bikafejű Menaság.
Szépharmatú Szentgyörgy,
Nagypohárú Szentmárton.
Jó sert főznek Zsögödben,
Nincsen isten Fitódban.
Mindszentet futva szarták,
Hosszaszót meg szerteszotyogtatták.⁹

⁷ FERENCZ BÉLA, 1935. (INCZE-FERENCZ KÁROLY kéziratos dolgozatából.)

⁸ A fenti adatokat INCZE-FERENCZ KÁROLY bocsátotta rendelkezésemre a bátyjával (INCZE-FERENCZ ÁRPÁD) és annak feleségével (AMBRUS ETEKA) írott dolgozatuk (kéziratban) alapján. Ebben szó van a Fisák völgyének falvairól. A jelzett forrásokhoz a csíkszentgyörgyi plébánián jutottak hozzá. Segítségüket ezúton is megköszönöm.

⁹ Elmondotta Csedő Anna (sz. 1914). A továbbiakban az adatközlőimtől idézett elbeszélés végén zárójelben adom meg a hivatkozást a dolgozat végén olvasható adatközlői jegyzék szerint.

Egyébként a vers a környező falvakról szól. Sorra véve így magyarázható:

1. Itt a legvallásosabbak az emberek.
2. Konok, nyakas székelyek lakják.
3. A Szent György napi harmatszedésre utalhat.
4. Sokat isznak.
5. Finom a sörük.
6. Nincsen a falunak temploma.
7. Szétszórt település.

Megjegyzendő, hogy ORBÁN BALÁZS leírásában szintén föllelhető e jelzők legtöbbje, ill. maga a rámondás. Pl. "Nincsen Isten Fitódban.." stb. Ld. ORBÁN BALÁZS, 1869. II. k. VI. fejezet (31-34.) és a továbbiak.

II. Népszokások

A. Rokonság, műrokonság, szomszédság

A rokonságot a mai napig tartják Menaságon apai és anyai ágon egyaránt. A név utáni leszármazás patrilineáris: a fiúk örököltik a családi (vezeték) nevet. A nők névviselése változást mutat azóta, amióta a falu Romániához tartozik. Napjainkban egyre ritkább a Magyarországon eddig szinte egyedüli névviselési forma: a férj teljes neve + *-né* asszonynevképző. Fokozatosan átveszik a Romániában elfogadott normát: a férj vezetéknévéhez kapcsolódik a feleség keresztnéve. Adatközlőim névsorában is megmutatkozik ez a tendencia. Egyik példa: Károly Irén szül. Bándi Irén 1938. Saját keresztnévéhez férje vezetéknévét vette fel. Másik példa: Ferencz Sándorné szül. Dánel Erzsébet 1924. Az idősebbek a régi formát őrzik.

A rokonság összetartó ereje ma már nem olyan erős, mint régen, jóllehet így is messze túlhaladja a magyarországi falvak ilyen jellegű kapcsolatrendszerét. A lazulás okának azt a változást tekinthetjük, amit az egyéni gazdálkodás kiszorítása, a tsz-alapítás, az ingázó életmód, vagyis a modern életforma hozott magával. Ma már nehéz akár a családi ünnepet (keresztelő, lakodalom), akár a közös munkát (*kalácska*) úgy megszervezni, hogy mindenki ott lehessen. A három műszakba járás megosztja a dolgozók idejét, hogy csak egyet említsünk az okok közül. A szemléletmód és az életmód változásának a következménye az is, hogy csökken a gyermekek száma, kevés a nagycsalád. A fiatalokat a városba csalogatja a munkalehetőség. Kevés fiatal házas marad Menaságon. Rendszerint Csíkszeredán vesznek nekik a szülők lakást. A térbeli távolság is nehezíti az ünnepi együttlétek megszervezését. Mindezek folytán megfigyelhető a rokoni kapcsolatok lazulása.

Ugyanez nem érvényes a műrokonságra, a *komaságra*. Ami a rokoni kapcsolat gyengülését eredményezi, az a másik oldalon erősíti a keresztszülők kapcsolatrendszerét. Menaságon

sok esetben erősebb a komasági kapcsolat, mint a vérségi. Ez a forma is változáson ment keresztül az utóbbi 40-50 évben. Régen általában egy keresztszülője volt a gyermeknek, de a testvéréét is "keresztapám"-nak, "keresztanyám"-nak szólította, sőt azokat is, akik gyermekét az ő szülei tartották keresztvíz alá. Így vált lehetségessé, hogy egy gyermeknek 15-20 keresztszülője is lett. Ma más a helyzet. Egy keresztszülő pár (rendszerint házaspár) tartja az újszülöttet keresztvíz alá, de 4-5, sokszor még ennél is több házaspár vállalja a komaság megtisztelő szerepét. Egy fontos vonásában különbözik a magyar nyelvterületen elterjedt szokástól: itt nem meghívják a keresztszülőket, hanem a baráti családok, házaspárok felajánlják, hogy keresztszülők lesznek.

"Ha valaméjk családnál fétünik, hogy góhajjárás van, kisbabára számítnak, akkor eménnek azok a fiatal párok, kik gondóják, hogy közel álnak ahoz a családhoz, s a férfi szokta emondani: Tuggyuk, hogy pogány gyermékét keresztény hitre kél hozni, s ère kérészszülőre van szükség. Ha éfogaggyátok, akkor szívesen kérészviz alá tårcsuk." (10)

A komaság fontos kapcsolatrendszer a családok között, mert a keresztszülőknek figyelemmel kell kísérniük keresztgyermekük életét. Jelesebb ünnepeken a legközelebbi rokonokkal együtt a keresztszülők is ott vannak. Ha a fiú katonasorba jut, a *reguta vacsordn* is a keresztszülők ülnek mellette. Később, a lakodalomban is az első helyre kerülnek: ők lesznek a násznagyok.

A komaság alapja régi, gyermekkori barátság, esetleg már a szülőktől örökölt tisztség lehet. A komák egymás iránt érzett tisztelete régen a megszólításban is tükröződött. Még századunk közepe táján is jellemző volt az a tendencia, miszerint ha a fiatalok tegeződtek és idővel összekomásoztak (egymásnak kereszteltek), akkor elkezdtek magázódni.

A rokoni kapcsolatokkal szoros összefüggésben kell beszélnünk a szomszédi kapcsolatokról. Nem kisebb a jelentőségük, mint az előzőeknek. Ez a kapcsolat több családra is kiterjed, nemcsak a közvetlen szomszédokra. Az apró segítségnyújtástól a komoly bajban való segítségig fontos szerep jut a szomszédnak. Nagyobb családi eseményre hivatalosak, résztvesznek a lakodalomban, osztoznak a gyászban. Ha hasonló korúak, akkor gyakran komasági kapcsolat is létrejön. Jelentősége ma is olyan fontos, mint régen, mert a televízió, rádió nem vonta el annyira a figyelmüket egymásról. Igaz, ma már több olyan munka megszűnt, vagy megszűnőben van, amit a szomszédok együtt végeztek. Pl. kalákkák, szapulás (nagymosás).

B. Családi szokások

1. Szülés

A szüléssel kapcsolatban még kevés adat áll rendelkezésemre, ezért további kutatási célnak tekintem. Ettől eltekintve e néhány adat felhasználását fontosnak tartom több szempontból is. Közelebb segítheti az olvasót a székely emberek gondolkodásmódjához, életviteléhez. Hasznos lehet majdan az ünnepek bemutatásánál, hiszen mindegyik ünnepet kisebb-nagyobb mértékben körülleglik a hiedelmek, lettlégyen az családi vagy nagyobb közösségi megmozdulás.

Lényeges mozzanatra mutat rá a Menaságon ismert hasonlat: "Úgy vártak, mint az árvizet." Bizony még ma is elhangzik olyanok ajkáról, akik a család sokadik gyermekeként látták meg a napvilágot. Nem volt könnyű 8-10 gyermeket etetni, ruházni, iskolába járattatni. Ez a hasonlat ugyanis arra utal, amikor már sehogyan sem akarták a gyermek születését.

Természetesen a csíkmenaságiak is próbálták kitalálni a születendő gyermek nemét. Ez a találgatás, jóslás már az esküvőn elkezdődött.

Azt tartották, hogy amilyen nemű lép először abba a szobába, ahol a menyasszonyt öltöztették, olyan nemű lesz az első gyermek. (10)

Azt is kipróbálták, hogy a menyasszony gyűrűjébe állapotos asszony hajszálát fűzték, megforgatták a gyűrűt, majd elengedték, s ha a gyűrű körben forgott, akkor fiút jósoltak, ha pedig előre-hátra lengett a gyűrű, akkor lány születését várták. (10)

A terhesség ideje alatt ha ég a kismama gyomra, akkor hajás babája lesz. (10)

A szülés napja sem volt közömbös, mert ha ún. "szerencsétlen napon" született a gyermek, akkor rossz életet, betegséget, válást jósoltak neki. (15) Az utolsót, a válást természetesen csak az utóbbi években, mert ezelőtt ismeretlen volt, hogy a házások elváljanak.

2. Szabadulás (avatás)

Az avatás szokása egész nyelvterületünkön elterjedt.¹⁰ Csíkmenaságon *szabadulás*nak mondják, ami egyben nyelvi utalás a tilalmak alóli felszabadulásra.

Az avatásra az édesanya a csecsemőjét is vitte szépen felöltöztetve, bepólyázva. A mise végén a pap megáldotta és kivezette őket a templomból. Míg ez meg nem történt, az anya a kapun kívül nem mehetett. Arra vonatkozóan, hogy a szülést követően hány hétre volt meg az avatás, ellentmondó választ kaptam. Az avatás szokása felbomlóban van.

3. Keresztelő előtti hiedelmek

Arról nem tudtak adatközlőim, hogy a keresztelő előtt más néven nevezték volna a gyermeket. Erre vonatkozó kérdésemre természetesen felelték:

"A nevit már tutták." (6, 13)

¹⁰ Természetesen a katolikus vallásokra értendő. Délalföldi szokáshoz ld. FERENCZI IMRE, 1977. 272. - Bácskai hagyományról: JUNG KÁROLY, 1978. 52. - Palócföldi leírása: MANGA JÁNOS, 1979. 150-151.

Ha a szomszédasszonyok, a komaasszonyok keresztelő előtt látogatták meg az újszülöttet, akkor elmenőben "*fosztot vettek*", vagyis ruhájukból egy kicsi cernát leszakítottak, ledobták a földre, miközben mondták: "Tejēt, ^Aálmot it-hagyok." (13, 15) Tették ezt azért, nehogy az édesanya teje elapadjon és ne tudjon szoptatni.

A következő szokás arra utal, hogy féltették még megkereszteletlen gyermeket, és félték az istent a pogány csecsemő miatt: "Amíg a baba nem vót mékkérsztève, az édesannya egygy imakönyvet vagy rózsafüzért, olvasót odatett a párnája alá." (13)

4. Szükségkeresztelés

"A keresztény vallási felfogás szerint a csecsemő a keresztelés után szabadul meg a pogányságból. A keresztséggel nyeri el az üdvözülés reményét, ill. a megváltás kegyelmét."¹¹ Éppen ezért félték, nehogy a gyermek kereszteletlenül haljon meg. Ennek elkerülése érdekében mindent megtettek, hogy - ha névleg is - a csecsemő meg legyen keresztelve.

"Szorút esetben, mikor nincs lehetőség, imát monnak, s leöntik vízzel, s a pap hêjet mékkérsztéték. Mongyuk legnagyobb szükségbe. Aki vele van szomszédasszon vagy édesanya vagy a nagymama kérsztéli meg." (6)

5. Radina

A *kicsi radina* a gyermekágyas anya látogatását jelenti. Ez egyszerű látogatás, amikor ételt visznek a beteg asszonynak. A kereszteléskor a keresztszülőké a legnagyobb szerep. Ők viszik a nagy *radinát*.

¹¹ FERENCZI IMRE, 1977. 273.

"A nagy radína négy kalács, akkor vagy hat darab kürt, kürtöskalács, akkor tészták, s akkor savanyúleves. Régebben a savanyúleves ment erőssen. Esz mind vitte, aki keresztét. S italat es. Akinek kereszteték, nem sokat álott az ételekből." (6)

"A radína az abból álott, hogy vittek nagy kalácsot. A nagy kalács ojan vòt, hogy szinte egy hetven centis békénybe sütték. S akkor vittek egy liter pálinkát. S vittek egy tyukból főzött huslevest, amit bordáslaskával készítettek. Ez vòt a nagy radína." (10)

6. Keresztelés

A nagy radíndt egy-két órával a templomba menetel előtt vitték el a keresztszülők, általában délelőtt, és délben mentek keresztelni. Az étel mellett a keresztszülők két szál gyertyát is vittek fehér gyolcsba csavarva, szalaggal átkötve. Ezt magukkal vitték a templomba és az egyik gyertyát a papnak ajándékozták:

"Két szál gyertyát vit mindénki fejér gyócsba a szalaggal földiszítve, s akkor az egyik szál gyertyát othagyták a papnak s a másik mēnt annak, akinek kereszteték." (6)

"A gyertyát két méter gyócsba csavarták s két méter szalaggal átkötték s virágot a gyertyához, s ezzel mēntek a keresztšülők." (10).

Óvatosan bánnak a gyertyával, mert ha a keresztelőn eltörik, az nagy bajt jelent az újszülöttnek: szerencsétlenséget, korai halált. A mise végén tartották meg a keresztelőt, és onnan hazatérve ültek le ebédelni.

Nagyszabású volt és ma is az a menasági keresztelő. Egy kisebb lakodalommal is felért, ahogy azt elmesélték. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az ilyenkor használt "második leülés" kifejezés. Ez a vacsorát jelenti, amit szintén ott fogyasztottak el együtt a szülők, keresztszülők, rokonok, szomszédok:

"A délutáni ebéd után mindenki hazanézett, évégeszte a hástájait, s akkor visszamentek a keresztellős háshoz s ott a vacsoránál asztán a savanyu levessel kezdődött az étel, a második leülés." (13)

A változások természetesen nem hagyják eredeti formájában a keresztelőt sem. A radnába vitt ételek ma már nem ugyanazok, mint az itt felsoroltak. Napjainkban gyakran tartat vizsnek a száraz sütemény helyett, vagy ha megzézélik a szülőkkel, akkor azt sem, hanem pénzt adnak.

A keresztelés szokása tehát elevenen él a csíkmenasági ünnepek között, jóllehet, megváltozott formában. Eltolódott a látványos mulatsággal egybekötött evés-ivásra, sokszor elhalványítva a kevésbé mutatós, de ősi szokáselemeket. Természetes kötelességüknek tartják, hogy a nagy radnát mindenképpen vissza kell adni, még akkor is, ha nincs gyermekük, tehát nem komásodhatnak össze. Ilyenkor más alkalmat használnak föl a meghívásra, a vendéglátásra:

"Ez osztán kőcsönössé vát, kellett visszavinni. Mongyuk, ha nem vót gyérék, még akkor es visszavitték. Csinátak egyg ésszejövetét, mongyuk egyg névnapot. Aszongya: tartozunk egyg nagy radnával s visszavigyük. Vagy hásszentelésakor." (13)

Valószínűnek tartom, hogy további kutatómunkával még értékes adatokat hozhatunk felszínre. A családba való befogadás ritusa, az avatás, a keresztelés - hogy csak néhányat említsek - bizonyára tartogat még feltárni való anyagot a gyűjtőnek, a kutatónak.

7. Gyermekkor

A dolgozatnak ez a fejezete kizárólag bemutató, tájékoztató jellegű: az eddigi anyag bemutatása. Célja pedig az, hogy közelebb férközhessünk adatközlőink gondolkodásmódjának a megértéséhez.

Az ünnepek, a kiemelkedő családi események sok sztereotípiát, ismételhető és megismételt motívumot tartalmaznak. A hétköznapi munkájába regulázott, a hétköznapi életet élő

ember tudat- és érzelmvilágának a megismerése, jellemzése talán még nehezebb. Ezt az életet is átszövik a szokások.

Mindkettőhöz családi "iskolát" járnak ki a fiú- és leánygyermek. Beletanulnak a munkába, megismerik a szokásokat, a hagyományokat. Lassan belenőnek a felnőttek rendjébe: a család, a közösség gondolkodását követik, érzelmvilága szerint viselkednek. Életre szóló nagy iskola volt ez a régi paraszti világban.

A gyermekkor (nép)költészetének, hagyományának példamutató leírását adta GAZDA KLÁRA a *Gyermekvilág Esztelneken* c. könyvében.¹² A gyermekkel kapcsolatos hiedelemvilág táji összefoglalására pedig GÖNCZI FERENC monográfiája¹³ a mintaszerű.

a. *G y e r m e k é l e t h a t é v e s k o r i g*

Amelyik családban gyermek született, ott természetes volt, hogy az édesapa készíti el az újszülöttnak a bölcsőt. A székely fűrő-faragó ember, így természetes, hogy maguk állították össze ízlésüknek megfelelően. Három típusú bölcsőt készítettek régen a menaságiak:

1. földön ringatható
2. állványos ringatható
3. állványos nem ringatható.

Az első típus azért praktikus, mert nem lehet kiejteni belőle a kisbabát. Egy fából kivájt s földre tehető, teknő formájú és talp nélküli bölcső. Újabban deszkából állítják össze.

¹² GAZDA KLÁRA, 1980. Egy háromszéki falu gyermekmonográfiáját írta meg. A fő hangsúly a játékok leírásán van (803 játék!), de részletesen bemutatja nemcsak a kisgyermekkor, hanem a születést megelőző időszakra vonatkoztatott hagyományokat is. Gazdag rajz- és képanyag növeli a könyv értékét. Módszertani szempontból is példamutató.

¹³ GÖNCZI FERENC, 1914. Aránylag kis fejezetben foglalkozik a gyermekkel, mégis fontos információkat kaphatunk arról, hogy a félelem, a tudás hiánya mennyi hiedelem kialakulásának, továbbélésének lehet oka. Ld. 312-325.

Az állványos ringatható bölcsőt azért szerették, mert mutatós. Míg az előbbi lábbal ringatták, ezt kézzel, ülő testhelyzetben.

A harmadik típusba tartozó bölcső, mint azt a neve is mutatja, nem ríghatható, hanem rögzített lábakon álló. Ez a legbiztonságosabb bölcsőfajta. Ezt fontos hangsúlyozni, mert gyakran előfordult, hogy a nagyobb testvér ringatja a kisebbet, és néha úgy "meglódította", hogy a pici baba öldre pottyant. Arról is tudunk, hogy az édesanya gyakran az ágya széléhez kötötte a bölcsőt, és ha a gyermek elkezdett sírni, nem kellett felkelni, csak a madzagot meghúzni. Így máris ringott a bölcső, megnyugodott a síró apróság. Ebből a szempontból az állványos ringó-bölcső volt a legpraktikusabb.

A bölcsőt hamar kinövi a gyermek. Ilyenkor az édesapa kicsiágyat készített neki. De ez sem akármilyen volt ám! Kerekeken gurult, így napközben az ágy alá lehetett tolni, s nem foglalta az amúgy is szűkös helyet. Éjjelre csak ki kellett húzni az ágy alól és belefektetni a kisbabát.

Ebben a korban kevés darabból állt a gyermek öltözete. A két nembeli viselet nem különbözött. Úgynevezett "hátulgom-bolós"-ban jártak öt-hat éves korig. A kezeslábashoz hasonló ruhadarab ez. A fiúk lábukra bocskort kaptak, a kislányoknak boltban vettek cipőt, vagy a vásárban. Téltre bakancsot, egész szárú cipőt kaptak a fiúk. A hajviselet korán eltért. A kislányok haját copfba fonták, a fiúkat serdülő korig *tarra nyírták*, tehát kopaszok voltak.

Ha a legnagyobb dologidő van, akkor természetesen az egész család kint van a határban. Ilyen a *szénacsindlás* és az aratás. A kisbabát csak akkor viszik magukkal, ha nem tudják senkire sem hagyni, mert ha idős szülő vagy nagyobb testvér van a háznál, akkor arra hagyják. Ha mégis magukkal kell vinniük, akkor a kaszálón egy fa árnyékába fektetik le a földre, aratáskor pedig a kévék árnyékába. Ha már tud járni, akkor az édesanyja körül jön-megy és "sír, hogy szúrja a talló" (12).

A munkához hamar hozzászoknak a székely gyerekek. Öt éves korukban már feladatot kapnak. Aratáskor a kalászgűjtésben kell segíteni, szénakaszáláskor pedig a kicsi gyermek tapossa a boglyát. Az ilyen jellegű munkákban nincs különbség fiúk és lányok között.

Mindig ügyeltek arra a szülők, hogy lefoglalják a gyermeket, nehogy elköszáljon és elveszen az erdőben. A kaszálón sűrűn elhangzott az ilyen és ehhez hasonló utasítás: "Szedd össze a szemetet, gyűjtsél köménymagot!" Az erdőn, tehénőrzés közben: "Szedjél epret, *kukujzát!*" (ti. áfonyát). Az epret, kukujzát bele is kellett tenni valamibe, ezért a nagyobbak készítették *készut*. Lehántották a fenyőfa kérgét, edény formájúra hajtották, majd a szemben lévő oldalakat ékelve egymásba tolták.

A székely ember nem mutatja ki érzelmeit, nem (vagy csak igen keveset) beszél érzelmekről, szeretetről, még gyermekével szemben is tartózkodó, visszafogott. Ajándékozni viszont szeretnek, és soha nem térnek haza egy-egy búcsúból búcsúfia nélkül. A menaságiak Csíksomlyóra járnak búcsúba, a pünkösdi körmenetre. Ilyenkor Somlyón a vásárosok is megjelennek, hiszen enélkül nem is búcsú a búcsú. Almát, diót, mogyorót árulnak, tükröt, bicskát, furulyát, szalagot és fel sem lehet sorolni, hogy még mi mindent. A szülők pedig visznek otthon maradt gyermekeiknek búcsúfiát.

A nagyobb gyerekek pedig elmennek maguk is a "somlyai bucsu"-ba, hiszen ez az egyik legnagyobb élményük gyermekéletükben. Nem a falvakon átvivő úton mennek, hanem az erdők, hegyek között. Így az út is rövidebb, hamarabb odaérnek, arról nem is beszélve, hogy mennyi érdekeset mutathatnak a felnőttek a velük tartó gyermekeknek. Az erdőt, annak állat- és növényvilágát különös tisztelet övezi. Ez a tisztelet a kisgyermekben félelemmel párosul, hiszen gyakran két-három társukkal magukra maradva kell őrizniük az állatokat. Erről bővebben a következő fejezetben lesz szó.

Csíkmenaságon is van búcsú, december 8-án, a szeplőtelen fogantatás ünnepén.

"Ha vendég van meghíva, s fëjjárt a misére, hazajövet a búcsún pogácsát vesz s asz viszi haza a háziasszonnak vagy a gyèrmekèknek is." (10)

Pogácsának ~ tüköröspogácsának a mézeskalácsot hívják. Ez tehát a gyermekek ajándéka. Ők maguk is már hosszú hetekkel előtte gyűjtik a pénzt, hogy megvehessék, ami a legjobban tetszik a kirakott portéka közül.

A gyermekkori kapcsolatteremtésben a szomszédságnak van döntő szerepe. Az egy utcában, egy *tízesben* /falurész/ lakók nőnek össze kiskoruktól kezdve, hiszen együtt játszanak az utca porában, közösen követik el első csínytevéseiket. Ez később az iskolában is érezteti hatását, még ma is. Elkülönülnek az "alszegiek", "Tajak utcabeliek", "pottyandiak".

Csíkmenaság vallás szempontjából is egységes község, katolikusok. A mai napig templomjáró emberek lakják a falut. A vallás és ezen keresztül a templom nagy összetartó erő az emberek között. A templomnak tekintélye, tisztelete van. A gyermekeket is úgy nevelik kicsi kortól, hogy istenhívő, istent félő emberekké legyenek. Ezt érzi is a kisgyermek már iskolás kora előtt, amikor vasárnaponként felöltöztetik ünnepelő ruhájába és elviszik a templomba. Apránként megtanulja a szertartás menetét, az imádságokat, elsajátítja a templomi viselkedés normáit.

a. I s k o l á s k o r

"Az iskola küszöbének átlépése határákő a gyermekek életében: ettől fogva fokozatosan fogyatoznak önfeledt, gondtalan napjaik, s szaporodnak kötelességeik. A kisebb, hat-nyolc évesek még aránylag szabadabbak, ahogy azonban szellemileg gyarapodnak, többet és többet kell tanulniok, ahogy testiekben nőnek, nagyobb és nagyobb részt kell vállalniok a gazdasági és

házi munkákból."¹⁴

Így igaz ez Menaságon is. Az iskolába kerülés nemcsak azt jelenti, hogy tanulni kell, iskolába járni, hanem emellett az otthoni munkákban is sok részt kell vállalni a gyermekeknek. A kislányokat a házimunkákba az édesanya vezeti be, a fiúknak pedig kint a mezőn, kaszálón kell többet segíteni. Nyolc-tíz éves gyermekekre már egészen komoly feladat hárul. Kaszálás idején két-három család összefog, és amíg a felnőttek dolgoznak, az igásállatokat (tehén, ló) a gyermekeknek kell őrizni. Ez azt jelenti, hogy kint is alszanak az erdőn. A legnagyobb 10-12 éves, a többi kisebb.

Érthető, hogy ezek a gyerekek gyakran féltek magukra hagyva, messze a falutól. Ilyenkor a menasági gyermek énekel, így próbálja félelmét leküzdeni. Különösen a nagyobbaknak nehéz, mert a rájuk bízott kisebbekre is vigyázniuk kell. De lassanként hozzászoknak ehhez az életmódhoz ugyanúgy, mint a villámcsapáshoz. Gyakran történt villám-sérülés a faluban, amire a gyermekeknek mindig lehetett számítaniok. Tragédia is történt már abból, hogy gyermekek őrizték az állatokat az erdőn. Igaz, egyszeri eset volt, de ahhoz elég, hogy félelmüket növelje. Az történt ugyanis, hogy nem kideríthető okok miatt két gyermek megégett az alváshoz épített *kajibá*ban.

Azért a fent eltöltött idő nemcsak félelmet, szorongást keltett a gyermekben, hanem sok-sok érdekeset, számára újat rejtegetett, amit ki is használt, hogy a maga javára fordítsa az erdő adta lehetőségeket. Ilyen volt például a halászat, amit nagyon szerettek a régi menasági gyerekek. A hegyipatokban pisztráng és törpeharcsa élt. Még kézzel is meg tudták fogni a halakat. De ha így nem sikerült, akkor *eldugták* a paták folyását és az ott összegyűlt halakat könnyűszerrel kifogdosták. Nyáron, parázson megsütötték, és változatossá tették étkezésüket. Otthonról tésztát, kukoricalisztet vittek maguk-

---

¹⁴ GAZDA KLÁRA, 1980. 59.

kal és abból *puliszkát*, főtt tésztát készítettek. Így az önállóságra nevelés már egészen korán és mai fogalmaink szerint különös módon kezdődött. Ez nem azt jelenti természetesen, hogy a gyermek magára maradt és mindent egyedül kellett megoldania, mert a fizikai munkához szoktatás sokkal korábban elkezdődött, amint azt meg is kíséreltük felvázolni.

Különösen a pásztorkodó gyermekek kezében forgott sűrűn a bicska. Az állatokat őrizve volt idejük a faragásra is. 10-12 éves fiú már faragott magának *botospálcát* (mog, -ófából készült, a felső 20-25 cm-en nyolcszögletűre vágott és ékrovással díszített pásztorbot, aminek a tetején bunkó van). Fűzfa kérgéből szívesen készítettek maguknak fűzfafurulyát. Tavasszal puha a fűzfa kérge, könnyen lecsúszik és gyorsan el lehet készíteni a hangszert.

A nagyobb gyermekek életében egyre inkább fontos lesz az őket körülvevő közösség, a pajtások, a játszótársak, mert akár-mennyire sokat is kellett dolgozniuk, a játékra mindig maradt idő.

Mielőtt bemutatnánk a menasági fiúkat, lányok legkedvesebb játékait, szólnunk kell egy fontos tényezőről: a családban, rokonságban és az egymást között elfoglalt helyükről.

Az elsőszülött gyermek van a legjobban igénybevéve már helyzeténél fogva is. Ha szülei a mezőn dolgoznak, neki kell a kisebb testvérére (testvéreire) vigyázni, főzni rá, és megétetni. Ez nem kis felelősséggel jár. Gyakran kell ételt vinnie a határban dolgozóknak, és így ő önállósodik először a testvérek közül. Ez tekintélyt is jelent a kisebbek részéről, mert ha 4 évnél nagyobb a korkülönbség, akkor a legnagyobb fiút magázzák öccsei, húgai.

A tegezés csak szűk körben használatos még a családban is. A nő tegezi a gyermekét és a gyermekek egymást (kivételesen a legidősebb fiú). Ezt Menaságon így mondják: "magázás visszafele nincs" (12), tehát a fiatalabbakat mindig tegezik. A magázás tekintélyt, tiszteletet jelent, amire jó példa az,

hogy a fiatalok is elkezdene magázódni, ha összekomásodnak. (Ld. II/1. fejezet) Családunkban is találtam példát arra, hogy a magázással a korkülönbséget is tisztelik. Édesapámat például öccsének a felesége, aki 14 évvel fiatalabb nála, évekig *sógorbácsi*-nak szólította és magázta.

A szülőket a gyerekek *édesanyám*-nak, *édesapám*-nak szólították és szólítják ma is. A nagyszülőket *tátá*-nak, *mámá*-nak. A dédszülő is *tátá*, *mámá*, nincs megkülönböztető nevük. Igaz, kevesen is jutnak el idáig, mert a lányok nem mennek korán férjhez, így a dédunoka megszületését kevés dédszülő éri meg. *Sógor*-nak szólítják a házastárs fivérét és a testvér férjét. A sógor felesége *ányi*. A többi rokont (nagynéni, nagybácsi ...) nevén szólítják *bácsi*, *néni*, ha magázzák. A keresztszülőket *keresztapám*-nak, *keresztanyám*-nak szólítják. (Bővebben ld. II/1. fejezet)

c. G y e r m e k j á t é k o k

Mozgásos, ügyességi játék fiúknak:

1. *konberbécsezés*: Minden játékosnak van egy pálcája, amit úgy kell eldobni, hogy minél többször átforduljon. A játékosok fogadnak, hogy ki hányat tud fordítani a pálcáján, és akié kevesebbet fordul, a többiek annyiszor vernek a fenekére.

"Pálcákat hanyigátunk, hogy mejjik hányat buklen. S eszerint meg vótunk büntetve. Ha nem fordút hetet vagy kilencet, akkor a seggünkbe bévagtak egy párat. Így fogatkosztunk. Aszonta kilencet fordul az enyim, amennyivel kevesebbet fordút, a páca végit a fenekünkbe ütték be." (17)

2. *tekezés*: Felállítanak a játékosok egy *tekepallót* (fügőleges fán keresztben egy vízszintes) és rátesznek egy *csülköt* (5-6 cm hosszúságú fadarab). *Tekecsappal* (kb. 1 méter hosszú bot) rá kell ütni a tekepalló üres végére, ekkor a másik végén levő csülök felröpül és a körülötte álló játékosoknak el kell

kapni a csülköt. A csapat minden tagja üt egyet a tekepallóra, de ha egyikőjüknek sem sikerül eltalálni (tehát nem röptül fel a csülök), akkor azt mondják: "esapon sűtünk".

"Egy vastag horgas fát kerestünk az erdőbe, mekpucótuk, s felálítottuk. S akkor készítettünk hozzá ejen tekecsapokat. Jó fogása vót, jó hanyító. S akkor ára a tekepallóra rátettünk egy csülköt. A játéknak két pàrtija vót. Az egyik mindig benn jáccott a tekepadlónál s a másik kint ki kűt fogja, hogy repült a csülök. Ha nem tutták elütni a csülköt, a csapatjuk mind efogyott, asz nevezték, hogy esapon sűtünk. Akkor szégyenszemre ki kellett mennyén az a pàrti a másik hejibe. A csapatot ésszeszette a kin való pàrti, az bėjött, s akkor osztán így váltva mēnt. Osztán ebből kifojólag addig tekész-tünk, hogy a marhák ebogároztak. Mivel nagy meleg vót, hol jöttek haza, hol nem, osztán este ithon minköt biza a tekézés-sétt meg-megverégettek. Sokszor úgy es vót." (6)

3. barackozás: Ebben a játékban egy kivételével minden résztvevő felmászik egy fára. Alól marad a gazda, és amikor fentről kiabálják, hogy "szedjük a barackot!", akkor meg kell fognia a gazdának a "tolvajokat". Vagy felmászik utánuk, vagy megvárja, amíg lemásznak, és a földön próbálja elkapni a baracklopókat.

"A barackozás úgy mēnt, hogy a gazda alól maratt, s a gyerekek fémásztunk a fára. S akkor egy kiájtott a fán, hogy szégyyük a barackot. S akkor a gazda mēk kellett fogja a gyereket. Mikor vart a földön, hogy lejőjenek, máskor nem jöttek le, akkor fémászott ő is a fára, s a gyerekek körbe az ágakon lecsüsztek körbe az ágakon a földig s észalattak s így a gazda nem tutta mēkfogni. Amejiket mēkfokta, vagy a fenekibe csapott, vagy valamjen más büntetést adott." (14)

4. labdajáték: Ezt a labdajátékot nemcsak kisgyermekek játszották, hanem még "katonakiszógát" legények is. Két csapatra

oszlanak, az ütőkre és a fogókra. A játékhoz kell egy szőrlabda (ezt maguk készítik a gyerekek: bőrbe marhaszőrt nyomkodnak, annyit, hogy labdaformájú legyen), és egy bot, amivel elütik a labdát. Az ütők közül az egyik feldobja a labdát, a másik beleüt a fával és arra törkszik, hogy minél messzebbre üsse. A fogóknak el kell kapniok. Ezalatt az ütőnek el kell szaladni egy bizonyos távolságra (ezt hívják *bűznek*), s közben a fogó, ha elkapta a labdát, megdobhatja vele futó ellenfelét. Akit eltalálnak, annak ki kell állnia.

"A másik játék az nagyba ment az én gyermekkoromban, a *lobdázás*, vagy *bűzözés*. Itt jáccókertnek híttunk egy közeli kertet, ahol vasárnap délután ésszegyűttek még a nagy legények is, a *katonakiszógdát* legények is, kússebbek mind. Bőrbe varottunk *lobdát*, a bőrbe vót marhának a szőre. Tehénszőrrel tötöttük meg, met könnyebben repűt. Fával üttük a *lobdát*. Pè kellett vetni bal kézzel, s akkor a fával el kellett találni. Sokszor ugye nem taláták el. S másszor ha étaláta, mondom, hosszant ment *erőst* a *lobda*. Ahonnan üttük a *lobdát*, mongyuk tíz méterre el kellett futni, onnan visszajöni megin. S ezalatt a másik a *lobdát* kifogta s hanyította, s ha érte úgy montuk a *futandót*, megin cseréték a játékot." (6)

5. *ócsózsídszázás*: Egy bot végére rákötnék egy tarisznyát, ezt az egyik játékos a kezébe veszi, a többiek körbeállják, és el kell találnia őket. Akit eltalál, az zálogot ad.

"Hát, ojat is jácottunk, hogy ócsózsídszázunk. Egy páca végire egy tarisznyát fèköttünk, egy gyermek a kezibe vette, körüláltuk őtön-haton, s amejikre rá tudott ütni, az kellett zálogot aggyon. Ojan is vót, hogy addig kellett a zálogot aggya, hogy csórén maratt. Osztán utojjára büntetést róttunk rája." (17)

6. *betykövezés*: Ugyességi játék. Apró kavicsokat szednek össze a gyerekek, leteszik a földre, és úgy kezdik egyenként

felvenni, hogy közben egyet feldobnak a levegőbe. Az a legügyesebb, aki több követ tud összegyűjteni. Ezt régebben lányok is játszották.

Pásztorkodás közbeni játék fiúknak

Fontosnak tartom külön csoportban bemutatni azokat a játékokat, amelyeket kint a havason, pásztorkodás közben játszottak régen a gyerekek. Adatközlőim is külön hangsúlyozták, hogy ezeket csak kint a hegyekben játszották.

1. *cserkabara*: Egy kereket vittek ki a hegyre, a rúd helyére egy botot tettek, kötelet kötöttek rá, és miután valaki felült erre a játékra, lehúzták a dombon. Ha nagyon elszédült a gyermek, bizony le is esett a kerékről.

"Egy használható kereket kivittek, egy fát levágtak, s abba a kereket beleillesztették. Egy hosszú kötelet ráköttek. Akkor osztán egy felült, s a másik a kötelet húszta. Tekeredett az osztán, a kötel. A kerék olyan gyorsasággal ment, hogy legalább tíz méterre elvette a gyermekét. Nagyokat kacagtunk osztán. Akkor, hogy nagyobb nevéssünk, a kutyát is rákötöttük. Az osztán úgy eszedűt, hogy mikor a kerékről lejtött, nem tudott menni. Ez volt a havasi játék." (6)

2. *csitkózás*: Ezt a játékot csak eső után lehetett játszani. Az egyszerűbb játék az volt, hogy eső után lehántották egy fenyőfa kérgét, és a domb tetejéről lecsúsztak rajta. Vizes volt a fű is, a fakéreg is, így csúszott. Ha több idejük volt csitkót csinálni, akkor olyan fát kerestek, amiből kormányozható csitkót készítettek. Kettéágazó fát hántottak meg, így a két ágba lehetett kapaszkodni és valamelyest kormányozni.

"Ez osztán fent a havason történt. Ugyhogy egész sima terület kellett, kellett vagy három-néccáz méter, s akkor kergét hántottunk. Mikor essős idő volt, csak akkor lehetett használni. Esső után mikor vizes volt a fű, s akkor vizes volt a kéreg is, s akkor kiméntünk a legmagasabb csúcsra, s akkor

oda felűtünk, úgy béhozott. Hol ide hánýóttunk, hol ide vetétt, hogy oda botlottunk. Veszedelmes sebességgel jött le, hogy majnem nyakát tőrté az ember." (6)

3. *tűró-s-bámos*: Szívesen meséltek a menaságiak arról, hogy hogyan tudtak még az étellel is játszani gyermekkorukban, hogy az ne legyen unalmas. Ilyen étel a tűró-s-bámos. A tűrót rátették egy lapos kőre, körberakták kenyérhéjával, és így betették a tűzbe. A kő átmelegedett, és azon keresztül a tűró is.

"Mindig unalmas vót a száraz étel, met száraz ételt neveztek mi annak, tűró s kenyér s szalonna. Egy nagy lapos követ kerestünk, s aszt körülraktuk kenyérhéjával, s akkor a közepibe beletéttük a tűrót. S aszt a tűrót beletéttük a tűzbe, s a kő megmelegédett, s azon keresztül megmelegédett a tűró is. Ez vót az erdőn. Hejánzott a lábós, amibe süssük, vagy tepsi, osztán követ kerestünk, s azon a szép lapos kőn süttük meg a tűrót." (5)

4. *konstók*: Szintén a gyermeki lelemény szűlte étel. A tűrót összegyűrták kenyérbéllel, a törőruha sarkában még egy kicsit gyűrták és úgy ették a konstókot.

"Amikor gyerekek vótunk, marhákkal jártunk. Meguntuk a kényeret, szalonnát, osztán vátozzék, akkor tűrót éttünk. De a tűrót összekevertük kenyérbéllel, s akkor a takarató (törőruha) sarkába összegöngyöltük, ésszeszorongattuk jól, s ez vót az a bizonyos konstók. Valahogy jobb izlése vót, mintha külön a tűrót s külön a kényerbelet ettük vóna meg. Valahogy éjenforma vót akkor gyerekkorunkba." (5)

Páros játékok fiataloknak

1. *cekuláré jó macska*: A "hátulsó pár, előre fuss!" játékhoz hasonlító leginkább. Kettesével felsorakoznak a fiatalok (egy fiú egy lány), előttük áll a macska. Mikor elkiáltja magát: *Cekuláré jó macskal* a hátsó párnak úgy kell előre futni,

hogy a macska el ne kapja őket. Ha ez sikerül, a sor elejére beállnak, és újra megfogják egymás kezét.

"Ez tavaszi játék. Nálunk itt a Balog sás vót a jáccókért, hát oda gyűtek éssze a fiatalok. Lektöbször fiúk, lőjányok közösen jácották. Párosan, egyy fiú, egyy lejánny. Mindenki avval ált párba, akivel éppen akart. Esz má előre a fiúk választották. Félának párosával s akkor egyy lész páratlan. Az a csoport elé áll, s akkor ekiáccsa magát: Cekula jó macska! S akkor a lekhátusó pár elengedik a kezüköt, s kétfele csak futnak, amère látnak, hogy kerűjék meg a macskát. S ha mekkerülik, akkor kezét fognak. A macska hátánál kél calálkozozanak. A macska célja, hogy elfogja valamejket. Eggyiket ha éfokta, neki van párja, s maratt a másik macskának. A többi sorbaál. S ezalatt a hosszú sorban mindénki szórakozik. Ezalatt megbeszélük, amit éppen meg akarnak. Azét es vót ez a fiatalok játéka. Jó hosszú sor vót. Ára törekettek a legények, hogy szervezzünk be jó sokat. Még az udvarlást is sokan ot végeszték el. Azét vót ojan kedves játék ez a fiataloknak." (10)

2. *teccezés*: Fiúk-lányok által játszott körjáték. Körbeállnak úgy, hogy egy fiú - egy lány, és a körben belül a lányok állnak. Egy páratlanul marad, és van egy fogó. A fogó odamegy az egyedülállóhoz, és megkérdezi: ki tetszik? A fülébe súgja, és az győz kettejük közül, aki hamarabb odaér. Aki később ér oda, annak vissza kell mennie szégyenkezve oda, ahonnan elindult. Szintén a fiatalok kedves játéka volt, mert az elején meg lehetett választani a párt.

•

Szándékosan tettem, hogy a játékok leírásánál hosszan idéztem adatközlőimet. A terminusok, tájszavak kiemelésével megpróbáltam érzékeltetni azt a nyelvi gazdagságot, ami napjainkban is jellemzi a csíkménasági élőbeszédet. Bármilyen pontosan, árnyaltan próbálunk fogalmazni, nem tudjuk a nyelvnek azt a zenéjét visszatáncolni, amit adatközlőim szavai sugallnak.

A nyelvi gazdagság bemutatása mellett igyekeztünk ízelítőt adni a gyermekélet rendjéről, szigorú, tiszteletet parancsoló törvényeiről.

A közösség ereje a legerősebb. Fegyelmező szerepe igen fontos nemcsak az egyes ember életében, hanem a faluközösségében is. A regulákat, törvényeket a közösség alkotja életével, viselkedésével, gondolkodásmódjával. Éppen ezért a közösségbe való belenevelődés meghatározza az ember egész életét, helyét a közösségben. A szokások, az életrend megtanulása pedig egészen korán, szinte a bölcsőben elkezdődik, ezért bír meghatározó erővel a gyermekkor élményvilága, gazdagsága.

Irodalom

CSETRI ELEK - IMREH ISTVÁN, 1980	Erdély változó társadalma 1767-1821. Bukarest
DÖMÖTÖR TEKLA, 1974	A népszokások költészete. Budapest
FERENCZ BÉLA, 1935	Csík vármegye monográfiája a legrégibb időktől napjainkig. Miercurea-Ciuc
FERENCZI IMRE, 1977	Népi szokásrend Szőregen. In: Szőreg és népe. Tanulmányok Szeged, 251-324.
GAZDA KLÁRA, 1980	Gyermekvilág Esztelneken.
GÖNCZI FERENC, 1914	Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kaposvár
HORVÁTH ISTVÁN, 1980	Magyarózdai toronyalja. Budapest
KÓSA LÁSZLÓ - FILEP ANTAL, 1978	A magyar nép táji-történeti tagolódása. Budapest
LÉVAI LAJOS, 1942	Székelyföldi kistükör. Budapest

ORBÁN BALÁZS, 1869

Székelyföld leírása. II. k.

Csík-szék. Pest

RÉSÖ ENSEL SÁNDOR, 1867

Magyarországi népszokások.

Pest

VÁMSZER GÉZA, 1945

Erdélyi néprajz. Cluj

VENCZEL JÓZSEF, 1980

Az önismeret útján.

Bukarest

WEICHART GABRIELLA, 1911

Keresztelő, házasság és

temetés Magyarországon

1600-1630. Budapest

AZ ADATKÖZLŐK NÉVSORA 1978-1981.

1. Adorján Ágoston sz. 1900.
2. Adorján Péterné sz. Jakab Karolina 1926.
3. Bálint Imre sz. 1897.
4. Csedő Anna sz. 1914.
5. Csedő Ágoston sz. 1906.
6. Ferencz Gábor sz. 1916.
7. Ferencz Gáborné sz. Csedő Róza 1921.
8. Ferencz Pál
9. Ferencz Sándor sz. 1925.
10. Ferencz Sándorné sz. Dániel Erzsébet 1924.
11. János Berta sz. Erdély Berta 1946.
12. Dr. Károly Árpád sz. 1924.
13. Károly Irén sz. Bándi Irén 1938.
14. Károly János sz. 1928.
15. Nagy Erzsébet sz. Gál Erzsébet 1912.
16. Szennyés István sz. 1903.
17. Szennyés István sz. 1923.
18. Szennyés Teréz sz. Erdély Teréz 1929.
19. Tompos László sz. 1929.
20. Varga Károly 1892-1981.

CSÍKMENASÁGER VOLKSBRÄUCHE

Czinegéné Károly Anna

Csíkmenaság (rum. Armășeni) ist eine ungarischsprachige Gemeinde im Komitat Harghita, das in der Sozialistischen Republik Rumänien liegt. Seit 1977 wurden von der Verfasserin in diesem Ort volkskundliche Sammel- und Forschungsarbeiten durchgeführt.

Der erste Teil der Studie enthält sprachwissenschaftliche Erläuterungen zum Ursprung des Ortsnamens, sowie einige diesbezügliche Volksetymologien. Es folgen wichtige Angaben zur Siedlungsgeschichte des Ortes.

Der Beitrag zeigt die für das Familienleben in der Zeit von 1900 bis 1930 typischen Bräuche auf. Dabei befasst er sich näher mit den Weissagungen bei der Geburt eines Kindes, mit der Pflege von Neugeborenen und mit den Taufsitten (Namensgebung). Die Tauffeier wurde *radina* genannt. Der Beitrag macht auch mit den Merkmalen, Gewohnheiten und Spielen der Kinder unter 6 Jahren bekannt. Die Verfasserin weist darauf hin, daß in der untersuchten Zeit kinderreiche Familien häufig waren. In den landwirtschaftlichen Familienwirtschaften mußten die Erwachsenen viel arbeiten. Die Kinder wurden auch so erzogen, daß sie entsprechend ihres körperlichen und geistigen Entwicklungsstandes, bei der Arbeit helfen konnten. Im schulfähigen Alter mußten sie regelmäßig, besonders in den Sommerferien, arbeiten, um ihren Eltern, den Erwachsenen zu helfen. Sie waren an den Arbeiten zu Hause und im Dorf beteiligt und mußten oft selbstständig, auf sich selbst gestellt, das Vieh auf den Bergweiden hüten und versorgen. Erfolge und Niederlagen begleiteten die Erfüllung ihrer Aufgaben. Sie wurden körperlich durch die physische Arbeit, seelisch durch die Angst, die das auf sich allein gelassen sein in ihnen erzeugte und auch durch die vielfältigen Erfahrungen, die sie sammeln konnten, gestärkt. In beiden Lebensbereichen (Dorf und Bergweide) fanden sie reichlich Zeit und

Gelegenheit zum Spiel. Die Studie behandelt diese Spiele ausführlich.

Die Informationen stammen von Leuten, die der älteren Generation angehören und in deren Erinnerung die farbige, reiche Welt der Kindheit Raum hat. Zu den Erinnerungen gesellen sich jedoch auch oft Vergleiche. Aus ihnen wurde deutlich, welcher großer Unterschied zwischen dem Leben der Kinder heute und damals besteht. Heutzutage werden weniger Kinder geboren, der Anspruch auf Urbanisation wächst und Jungvermählte ziehen gern in die Stadt. Man bemüht sich mehr um die Kinder und diese wachsen in besseren Verhältnissen auf. Neue Gewohnheiten entstehen - das zeigt sich in der wachsenden Zahl der Paten, im Aufgeben bzw. Austausch von alten Gewohnheiten.

Die Veränderungen der Arbeits- und Lebensverhältnisse der erwachsenen Werktätigen bedingen auch die Veränderung des Kinderlebens. Ein Hineinwachsen in die Arbeit und die Tradition, die überkommene Art des sich Einfügens, hören auf und man kann das nur aus der Erinnerung der älteren Generation rekonstruieren.

Die Verfasserin wandte ihre Aufmerksamkeit der Vergangenheit zu, untersucht aber auch das Verhalten der in der Gegenwart lebenden Dorfgesellschaft. So konnte die vorliegende Studie im Rahmen einer umfangreichen monographischen Forschungsarbeit mit Hilfe der gesammelten Daten erstellt werden - als Kapitel einer zusammenfassenden Arbeit.